

Richtlijnontwikkeling voor Bipolaire Stoornissen in Nederland

Guideline development for Bipolar Disorder in The Netherlands

Ralph Kupka, MD, PhD
 Professor of Psychiatry | Bipolar Disorders
 VU University Medical Center, Amsterdam
 GGZ inGeest, Amsterdam / Hoofddorp
 Altrecht, Utrecht

Ralph Kupka: potentiële belangenverstrengeling in de afgelopen 5 jaar

ORGANISATIE	SAMENWERKING
Kenniscentrum Bipolaire Stoornissen (KenBIS)	Voorzitter bestuur
NWVP	Voorzitter Richtlijncommissie Bipolaire Stoornissen
Consortium Lifechart.nl	Mede-initiatiefnemer
NWO	Research grant
AstraZeneca	Unrestricted research grant 2009 Unrestricted research grant 2010 Unrestricted research grant 2011
AstraZeneca, BristolMyersSquibb, Lundbeck, Eli Lilly, Janssen-Cilag	Honoraria voor eigen lezingen op gesponsorde symposia (overdiende gelden t.g.v. onderzoeksbudgetten)
De Tijdstroom	Royalties Handboek Bipolaire Stoornissen

KORTBONDIGE SPREUKEN WEGENS DE ZIEKTENS.

TE WEDEREN EN TE GEHEELEN.

HERMAN BOERHAAVE,
 LEZENDERE.

DOCTOR IN DE WISSENSCHAPPE EN GENEESKUNDE, PEDIATER EN CHIRURG, PRAKTIKANT VAN DE FURIEUSE, COLLEGIUM VAN LECHEER, GELIJKDE TOT LECHEER.

LE I D
 VAN DE PRINCIPAL RECHTERSCHEP DER GEHEEREN.

VAN DE ERFTOPPERF SOCIETEIT No. 66.
 V E R T A A L D
 D O O R
 KORNELIS LOUVE, JAARDE.
 STUDENT EN DE RECHTERSCHEP.

IN ROTTERDAM.
 Bij JOHANNES CRUIJCK, Boekverkooper
 No. 11. No. 11. 1741.

Herman Boerhaave (1709)

Kortbondige Spreuken wegens de Ziekten

(d) DE DROEFGEESTIGHEID.

1090. *Melancholia* word van de Geneeskundigen gerekent die *melis*, in welke de *altes lang en hardelig* *felt* *andere* *lactis*, op een en de *altes* *grogere* *zyde* *lyen* *altes* *grogere*.

1090. Deze ziekte komt voort uit die *melancholische* *van bloed en vechtigheid*, welke de *ouden* *soemden* *de zwarte gal*; en weder die *zeke* *ziekte* *van de sind* *van heide* *melancholie* *maakt* *de Yaveris* *een* *gras* *al* *Lichnam* *acife* *de zwarte gal*.

1091. Dezelven zal 't *altes* *nodig* *zyn* *in 't kort* *en denckbaer* *te schilten* *en van een* *verwonderlyke* *kwad*, en van welke die *zo een* *duistere* *lezing* *gehouden*, dat die *oudheid* *schuldig* *van een* *onverzoenlyke* *melancholie* *gehouden* *wordt*.

Herman Boerhaave (1709)

Kortbondige Spreuken wegens de Ziekten

1113. Inwerping in de Zee, indompeling in die herhand, zo lang 't verdragen kan werden, is 't voornaamste geneesmiddel.

1124. Te vergeeffich alles beproeft door alle geneesmiddelen, zo zyn een *aderverfing*, *amblyen*, *roode lopen*, *waterzucht*, een *grootte* *coevallige* *bloedforting*, *derde* *doagfche* *koortzen*, en *vierde* *daags* *daar* *by* *komende*, *heilzaam* *geweeft*.

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

1996: BEHANDELINGS-STRATEGIEEN BIJ DE HAWAII- STOORNIS

1998: FARMACOTHERAPIE BIJ DE HAWAII- STOORNIS

2001: BEHANDELINGS-STRATEGIEEN BIJ DE HAWAII- STOORNIS

2008: Bipolaire stoornissen

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

1996

- 10 psychiateren
- 2 kinder- en jeugdpsychiateren
- 1 klinisch-geriater
- 1 klinisch-psycholoog
- 1 farmacobioloog
- 2 leden HSAAD

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

1996

- Diagnostiek
- Meetinstrumenten
- Etiologische factoren
- Wetenschappelijke behandelmethoden
- Psycho-educatie en psychotherapie
- Kinderen en adolescenten
- Ouderen
- Zwangerschap
- Organisatie van de zorg
- Patiëntcoördinatie
- Beistanden

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

1996

1996

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

1996 1998

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

1996 1998 2001

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

2001

- 4 psychiaters
- 1 sociaal-psychiatrisch verpleegkundige

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

2001

- Organisatie van de zorg
- Diagnostiek en meetinstrumenten
- Voedingsrichting en psycho-educatie
- Psychotherapie
- Farmacotherapie
- Bestboren
- Richtlijnen voor specifieke medicatie

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

2001

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

2008

- 4 psychiaters
- 1 kinder- en jeugdpsychiater
- 1 verpleegkundige
- 1 GZVWOB

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

2008

- Organisatie van de zorg
- Diagnostiek en meetinstrumenten
- Voedingsrichting en psycho-educatie
- Zelfmanagement
- Psychotherapie
- Farmacotherapie en bestboren
- Somatische aspecten
- Kindervers en zwangerschap

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2008

2008

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2014

1996 1998 2001 2008

Richtlijn Bipolaire Stoornissen 2014

Richtlijnontwikkeling in Nederland 1996 - 2014

- 3 psychiaters (volwassenen)
- 1 psychiater (ouderen)
- 1 kinder- en jeugdpsychiater
- 3 verpleegkundigen
- 2 psychologen
- 3 leden VVDG

Richtlijn Bipolaire Stoornissen 2014

Guideline development: collaboration with NICE

2008 2006

Richtlijn Bipolaire Stoornissen 2014

Guideline development: collaboration with NICE

Some evidence affects outcomes, but not quality

2014

Richtlijn Bipolaire Stoornissen 2014

Trimbos Instituut

Multidisciplinaire richtlijn Bipolaire stoornissen

M.m.v. van Daniëlle van Duin
Projectleider, Trimbos Instituut

Trimbos Instituut

EBRO = Evidence Based Richtlijn Ontwikkeling

AGREE = Appraisal of Guidelines for Research and Evaluation

GRADE = Grading of Recommendations Assessment, Development and Evaluation

PICO = Patient - Intervention - Control - Outcome

Trimbos Instituut

Methodologie Richtlijnontwikkeling

Systematic reviews en meta-analyses → oordeel kwaliteit

Randomised controlled trials → oordeel kwaliteit

Cohort, case control studies → oordeel kwaliteit

Niet-gecontroleerde studies → oordeel kwaliteit

Expert opinie → oordeel kwaliteit

conclusies met bewijskracht

aanbeveling (evidence plus experience)

overge overweging

- klinische relevantie
- voorkeur patient
- kosten effectiviteit
- juridische consequenties
- beschikbaarheid voorz.
- organisatie van zorg
- veiligheid

Trimbos Instituut

Systematische werkwijze

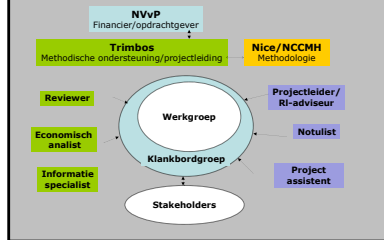
Evidence-based richtlijnontwikkeling

Systematische werkwijze

1. Keuze voorzitter + samenstelling werkgroep
2. Vaststellen SCOPE
3. Vaststellen uitgangsvragen (review questions)
4. Literatuur search: zoeken + selecteren
5. Beoordelen + samenvatten literatuur
6. Analyse Kosteneffectiviteit
7. Discussie werkgroep: overige overwegingen + aanbevelingen
8. Schrijven concepttekst: vaste structuur
9. Commentaarronde
10. Autorisatiefase

Organogram

Vaststellen SCOPE

- **Scope:**
 - onderwerp richtlijn
 - definities
 - knelpunten zorg
 - doelgroep
 - behandelsetting
 - topics
- Commentaarronde stakeholders

PICO-methode

- **P**atiëntenpopulatie
gezondheidsklacht, sekse, etniciteit, leeftijd
- **I**nterventie
therapie, diagnostische test, preventie
- **C**omparison/Control
care-as-usual, gouden standaard, andere therapie of test, placebo, geen interventie
- **O**utcome
mortaliteit, bijwerkingen, kwaliteit van leven

n.b. per uitgangsvraag worden meestal meerdere PICO's vragen geformuleerd

Trimbos (methodiek) 31

Voorbeeld PICO

Wat is voor patiënten met een bipolaire stoornis? (P)
het effect van psycho-educatie (I)
toegevoegd aan de gebruikelijke behandeling (C)
op gezondheidswinst en medicatietrouw (O)

Literatuur search

- Search: door informatiespecialist
- Informatiespecialist is geen inhoudelijke expert
- Advies: werkgroep
- Zoekstrategie: in review protocol
- Stappen in search:
 - Search naar bestaande richtlijnen
 - Brede search naar volledig literatuuroverzicht
 - Aanvullende searches per PICO indien nodig
 - Update van brede search

Literatuur selecteren

- Resultaat literatuur search
- Selectie in 2 fasen:
 - ❖ eerste selectie: abstracts op onderwerp + onderzoekstype indelen in ref manager
 - ❖ tweede selectie: in- uitsluitcriteria studies in schema
- Selectiecriteria: werkgroep
- Selectie studies: reviewers
- Advies selectie: werkgroep (volledigheid)

Beoordelen + samenvatten lite

Beoordelen:

- Interne validiteit (selectiebias + informatiebias)
- Methodologische kwaliteit van studies
- Hulpmiddel: literatuur beoordelingsformulieren

Samenvatten:

- Evidence tabel, geschreven samenv, conclusie
- Narrative review en/of (subgroep) meta analyse

Door:

- reviewers (in overleg met topic group)

Overige overwegingen

Overige Overweging	Overige Overweging
1. Klinische relevantie	6. Kosten(effectiviteit)
2. Veiligheid	7. Zorgorganisatie in NL
3. Patiëntenperspectief	8. Juridische overwegingen
4. Professionele perspectief	9. Ethische overwegingen
5. Beschikbaarheid voorzieningen in NL	10. Commerciële belangen

Aanbevelingen

- Aanbeveling: concrete handelingsinstructie
- Consensus werkgroep (professionals en patiënten)
- Als geen harde conclusies mogelijk uit literatuur: toch taak werkgroep om aanbeveling te formuleren waar HV houvast aan heeft

**Wetenschappelijke conclusie
+ overige overwegingen
= aanbeveling**

Schrijven conceptrichtlijn

- Tekst heeft vaste structuur
- Aanbevelingen duidelijk te herkennen
- Transparant op welke literatuur + welke overige overwegingen aanbeveling gebaseerd is
- Door:
 - reviewer
 - verslaglegger bijeenkomsten
 - werkgroepleden

Commentaar ronde

- Beroepsverenigingen gelegenheid commentaar te geven (3 maanden)
- Procedure voortgangsrapportages werkgroepleden – achterban: voorkomen problemen in autorisatiefase
- Commentaar verzamelen in schema
- Commentaar verwerken: definitieve concepttekst

Participanten

Werkgroep

Richtlijn werkgroep (Guideline Development Group /GDG):

Mischa van Bendegem (verpleegkundige)
Thea Daggenvoorde (verpleegkundige)
Martine Daniels (psycholoog)
Annemieke Dols (psychiater)
Peter Goossens (verpleegkundig specialist, vice-voorzitter)
Manon Hillegers (psychiater)
Anneke Hoogelander (VMDB)
Elisabeth ter Kulve (VMDB)
Ralph Kupka (psychiater, voorzitter)
Tim Peetoom (psycholoog)
Raphael Schulte (psychiater)
Anja Stevens (psychiater)

Technisch Team

Technisch team Trimbos:

Daniëlle van Duin (projectleider)
Matthijs Oud (reviewer)
Marleen Hermens (reviewer)
Joran Lokkerbol (economisch analist)
Angita Peterse (informatie specialist)
Nelleke van Zon (project assistent)

NICE:

Tim Kendall (Director NCCMH)
Evan Mayo-Wilson (Senior Systematic reviewer)

Adviesgroep

Helga Aalders, verpleegkundige
Carlo Gaillard, Internist/nefroloog
Nienke Jabben, psycholoog
Harm van Marwijk, huisarts
Willem Nolen, psychiater
Catrien Reichart, K&J psychiater
Sigfried Schouws, psycholoog
Thea van Troost, verpleegkundige
Vacature, ervaringsdeskundige
Ingeborg Wilting, ziekenhuisapotheker

Dank voor uw aandacht